

## Nacionālo attiecību atspoguļojums latviešu presē (1918–1934): īss ieskats

### Reflection of Ethnic Relations in Latvian Press (1918–1934): A Brief Insight

---

**Māris Goldmanis**, *Mg. hist.*

Latvijas Universitātes Jūdaikas studiju centra pētnieks

Raiņa bulvāris 19, Rīga, LV-1586

E-pasts: [gold@way.lv](mailto:gold@way.lv)

Rakstā sniegts ieskats nacionālo attiecību atspoguļojumā latviešu presē no 1918. līdz 1934. gadam. Šajā laika posmā jaundibinātajā Latvijas valstī bija demokrātiski garantēta gan plaša preses brīvība, gan nacionālo minoritāšu jeb mazākumtautību tiesības. Latvijas Republikas iedzīvotāju sastāvs vēsturiski bija veidojies etniski neviendabīgs, tādēļ nacionālo attiecību problemātika un latviešu kā pamatnācijas attiecības ar mazākumtautībām (vācbaltiešiem, krieviem, ebrejiem, poļiem u. c.) jaunajā nacionālajā valstī pastāvīgi bija politiskā diskursa centrā un atspoguļojās daudzo laikrakstu un žurnālu slejās. Rakstā analizēti galvenie periodiskie izdevumi latviešu valodā, kuri tolaik iznāca Latvijā, identificējot nacionālo attiecību diskursa galvenos tematus, to aktualizācijas intensitāti un dinamiku dažādos preses izdevumos.

**Atslēgvārdi:** latviešu prese, Latvijas preses vēsture, nacionālās attiecības, nacionālās minoritātes, antisemitisms.

The article focuses on the reflection of national relations in Latvian written media from 1918 to 1934, when for the very first time Latvia had a democratic order that offered various rights to national minorities and granted extensive rights for free press. In multi-ethnic Latvia, the problem of national relations was constantly reviewed in Latvian press. This matter requires attention to understand the issues within Latvian society between two world wars. The article presents the analysis of the main newspapers in Latvia, the leading themes and tendencies regarding national relations. The table is used to show the dynamics of the number of articles devoted to national relations from 1920 to 1934, May 15, when Kārlis Ulmanis seized the power by coup.

**Keywords:** Latvian press, history of the Latvian press, national relations, national minorities, anti-Semitism.

Latvijas Republikā, līdzīgi kā citās Austrumviduseiropas valstīs, kuras pēc Pirmā pasaules kara tika no jauna dibinātas uz bijušo impēriju drupām, etniskie saspilējumi, amerikāņu politologa Džozefa Rotčailda (*Joseph Rothschild*) vārdiem runājot, bija vizizteiktākā un visdelikātākā politiskā problēma, ko bieži izmantoja, lai slēptu nepilnības ekonomikā un sociālajā jomā.<sup>1</sup> Jaunajā Latvijas valstī bez titulnācijas – latviešiem – izsenis dzīvojošie vācbaltieši, krievi, ebreji, poļi, lietuvieši, igauņi un citas mazākumtautības bija atzītas par kulturāli patstāvīgām nacionālām minoritātēm, kurām parlamentārās demokrātijas apstākļos bija nozīmīga pārstāvniecība Latvijas politikā un saimniecībā.<sup>2</sup> Latviešu politiķis un demogrāfs Margērs Skujenieks 1927. gadā rakstīja, ka Latvija nevar būt mononacionāla valsts, bet ir “nāciju valsts”, kur dzīvo “*daudzu tautu piederīgie, turklāt katrai tautai ir savi mērķi un centieni, katra tauta grib dzīvot savu dzīvi*”.<sup>3</sup>

No mūsdienu skatpunkta vērtējot, Latviju varētu raksturot kā nacionālu valsti ar izteikti multikulturālu sabiedrību, līdz ar to atbilstoši toreizējai izpratnei par nacionālo minoritāšu tiesībām un brīvībām Latvijas likumi, piemēram, Pavalstniecības likums (1919), Likums par mazākuma tautību skolu iekārtu (1919), garantēja mazākumtautību pārstāvjiem izglītības autonomiju un salīdzinoši vienkāršu iespēju iegūt pilsonību. Liberāls bija arī Preses likums (1924), kas žurnālistiem un izdevējiem kopumā deva plašas iespējas brīvi paust savu viedokli par norisēm Latvijas sabiedrībā, tostarp arī par nacionālo attiecību problēmām un valsts īstenoto etnopolitiku.

Šajā ziņā pastāvēja izteikts dualisms, kuru varēja novērot jau Latvijas Republikas dibināšanas dienās. Vēsturiskajā Latvijas valsts proklamēšanas aktā 1918. gada 18. novembrī Kārlis Ulmanis savā runā deklarēja: “*Visi pilsoņi, bez tautības izšķirības, aicināti palīdzēt, jo visu tautību tiesības*

*būs Latvijā nodrošinātas. Tā būs demokrātiska taisnības valsts, kurā nedrīkst būt ne apspiešanas, ne netaisnības.*”<sup>4</sup> Pamatots šis apsolījums tika izpildīts un realizējās Tautas padoomes 1919. gada 8. decembrī pieņemtajā Likumā par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā, ar kuru tika garantēta iespēja iegūt izglītību dzimtajā valodā, turklāt nacionālajām minoritātēm tika dotas diezgan plašas tiesības piedalīties izglītības un kultūras jautājumu līdzspriešanā, piemēram, Izglītības ministrijas Mazākuma tautību skolu nodaļas priekšniekus amatā apstiprināja pēc attiecīgās minoritātes pārstāvju ieteikuma, un viņiem bija tiesības piedalīties Ministru kabineta sēdēs, ja tajās tika skatīti jautājumi saistībā ar viņu reprezentētās tautības kultūras dzīvi.<sup>5</sup> Mazākumtautību tiesības tika respektētas arī pilsonības, vēlēšanu un citos likumos. Tomēr latviešu sabiedrībā jau tolaik bija visai atšķirīgi priekšstati par to, kā turpmāk sadzīvot ar cittautiešiem. Tikai dažas dienas pirms Latvijas valsts proklamēšanas atjaunotā laikraksta “Jaunākās Ziņas” 1. numura ievadrakstā vēlākais Satversmes sapulces loceklis Pauls Ašmanis pauda viedokli, ka “*brīvības zvaigzne tagad uzlēkusi arī priekš mazajām tautām, kuras līdz šim politiskā vēsture apzīmēja par “atkarīgām” no “valdošām” pasaules tautām*”. Arī latviešu tautas likteni pēdējos septiņsimt gados noteicis vai nu Vācu ordenis, vai krievu carisms, vai cita, ne mazāk sāpīga, vara; tagad nu pienācis laiks, kad “*par latviešu tautas likteni varēs lemt paši latvieši*”.<sup>6</sup> Šajā tekstā atspoguļojās lielas latviešu sabiedrības daļas vēlme ne tikai, kā vēlāk tika dziedāts, “*būt kungiem mūsu dzimtajā zemē*”, kur var “*paši sev likumus lemt*”,<sup>7</sup> bet arī vismaz ierobežot šādas tiesības tiem, kas simbolizēja svešvaru valdīšanas laikus, kad latvieši politiski un ekonomiski bija atkarīgi no tām.

Jau drīz pēc Neatkarības karā (1918–1920) izcīnītās uzvaras liela daļa šī viedokļa piekritēju atskārta, ka – par spīti politiskās varas pārņemšanai – saimnieciskajā jomā

latviešiem joprojām bija neizdevīgas pozīcijas konkurencē ar nacionālajām minoritātēm un ka šajā jomā cerības uz drīziem un viegliem panākumiem diemžēl nav īpaši lielas. Vācbaltiešu, ebreju, poļu un citu cittautiešu pozīcijas gan finanšu, komercijas un industriālajā jomā, gan pilsētu saimniecībā un pat kultūrā daudzi latvieši – gan valdošās elites un inteliģences pārstāvji, gan arī vienkāršie cilvēki – sāka uzskatīt par personisku un nacionālu apdraudējumu, interpretējot šo situāciju kā nacionālajai valstij naidīgu un veco laiku kārtību reprezentējošo spēku centienus ar dažādu liberālu likumu palīdzību atgūt savu zaudēto stāvokli.

Tādējādi nacionālo attiecību diskurss lielā mērā ieguva negatīvu ievirzi, ko noteica etnocentriskas bailes no nacionālajām minoritātēm un to etnokulturālajiem un etnopolitiskajiem centieniem. Nacionālās attiecības bieži tika aprakstītas kā latviešiem nelabvēlīgas, no tā izrietēja nostādne ierobežot vai pilnībā likvidēt tās cittautiešu demokrātiskās tiesības, kas it kā kaitēja latviešiem un Latvijas valstij. Šādi latviešu sabiedrības noskaņojumi reljefi atspoguļojas 20.–30. gadu latviešu presē. Šajā rakstā aplūkotas nozīmīgāko latviešu laikrakstu un žurnālu publikācijas par, kā toreiz parasti teica, “nacionālo jautājumu”, un, cik publikācijas ierobežotais apjoms atļauj, analizēti tajās paustie viedokļi.

Laikraksti izvēlēti un grupēti pēc kategorijām: politisko partiju laikraksti un žurnāli, bezpartijiskie jeb no partijām neatkarīgie izdevumi. Aprakstos dots šo periodisko izdevumu raksturojums, ar konkrētiem piemēriem iezīmēta to pozīcija nacionālajā jautājumā un attieksme pret mazākumtautībām un mēģināts raksturot dominējošās tendences, jo jāņem vērā, ka ikkatra konkrētā preses izdevuma pozīcija mūs interesējošajā jautājumā ne vienmēr bija skaidri definēta un konsekventa, redakcijas nereti publicēja materiālus, kuros pat pausti krasi atšķirīgi viedokļi. Šāds apraksts un analīze

gan dod vispārēju pārskatu par nacionālo attiecību atspoguļojumu latviešu presē laika posmā no 1918. gada līdz 1934. gada 15. maija valsts apvērsumam, kad K. Ulmaņa autoritārā režīma apstākļos cenzūra stipri ierobežoja iespējas presē paust no valdošās ideoloģijas atšķirīgus viedokļus nacionālajos jautājumos, gan paver iespēju izdarīt konkrētus secinājumus par uzskatiem, kas valdīja tā laika latviešu sabiedrībā, un tendencēm nacionālajā jautājumā. Raksts ir aktuāls Latvijas nacionālo minoritāšu vēstures turpmākajā izpētē un kontekstā ar mūsdienu nacionālo attiecību problemātiku un salīdzināšanu.

Nacionālo attiecību jautājumu Latvijas presē detalizēti aprakstījis Leo Dribins grāmatās “Nacionālais jautājums Latvijā 1850–1940”<sup>8</sup> un “Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā”,<sup>9</sup> kā arī citās akadēmiskās publikācijās. Šis aspekts piesaistījis arī komunikāciju teorijas un mediju vēstures pētnieku uzmanību, piemēram, Ojāra Skudras redakcijā sagatavotajā rakstu krājumā “Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes”<sup>10</sup> vairāki autori pievērsušies dažādiem 20.–30. gadu latviešu, krievu un vācbaltiešu preses diskursiem saistībā ar kolektīvās, etniskās, nacionālās un arī pašu mediju identitātes konstruēšanas un rekonstruēšanas aspektiem, tostarp antisemitisma diskursam laikrakstā “Latvijas Sargs”.<sup>11</sup> Pārskats par latviešu un minoritāšu preses vēsturi starpkaru posmā sniegts Riharda Treija redakcijā sagatavotajā kolektīvajā monogrāfijā “Latvijas Republikas prese, 1918–1940”.<sup>12</sup> Lielu uzmanību nacionālo attiecību interpretācijai preses publikācijās savos darbos ir veltījuši Aivars Stranga, Uldis Krēsliņš, Boriss Volkovičs, Tatjana Feigmane un citi vēsturnieki. Detalizētu ieskatu preses avotu analīzes metodikā savā publicētajā lekciju kursā “Vēstures avotu pētniecība” devis Aleksandrs Gavriļins.<sup>13</sup>

Šajā rakstā aplūkotas gan bibliogrāfiskajā rādītājā “Latvijas zinātne un literatūra:

periodikā iespiesto rakstu sistemātisks rādītājs. 1920–1934”<sup>14</sup> minētās publikācijas par nacionālo jautājumu un minoritāšu problēmām, gan pētījuma gaitā papildus atlasītie raksti. Periodisko izdevumu raksturojumam noderīgas ziņas atrodamas bibliogrāfiskajā rādītājā “Latviešu periodika”<sup>15</sup> un Latviešu konversācijas vārdnīcā.

## Latviešu periodisko izdevumu raksturojums

**Politisko partiju laikraksti un žurnāli.** Šajā kategorijā aplūkoti lielāko Saeimā pārstāvēto partiju laikraksti, kā arī daži Saeimā nepārstāvēto radikāli labējo partiju izdevumi, kuri īpaši fokusējās uz nacionālo attiecību diskursu.

Vispirms jāmin Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (turpmāk – LSDSP) laikraksts “Sociāldemokrāts”, kas iznāca no 1919. līdz 1934. gadam. Laikraksts galvenokārt pauda LSDSP kreisi sociāldemokrātisko pozīciju, kam bija raksturīga konsekventi kritiska attieksme pret labēji nacionālo partiju ideoloģiju un politiku. Tādēļ kopumā laikraksta “Sociāldemokrāts” saturs vērtējams kā nacionālajām minoritātēm draudzīgs, pret mazākumtautībām vērstā polemika tajā parasti tika īpaši nosodīta.<sup>16</sup> Izņēmums bija vācbaltiešu minoritāte, kuru sociāldemokrāti joprojām interpretēja kā bijušās muižniecības pārstāvjus un pret kuru vērsa asu kritiku. Radikāli antivāciskā retorika sakņojās 1905. gada revolūcijas un Pirmā pasaules kara laika pretstāvē, un tā saglabājās arī Latvijas Republikā, kad, piemēram, 1920. gada vasarā pretmuižnieciskā un egalitārā sociāldemokrātu agrārā programma noveda partiju pie neredzētas emocionālas aktivitātes, kas izpaudās masu sapulcēs par labu “*galvas noraušanai Melnajam bruņiniekam*”.<sup>17</sup> Šāda duāla attieksme pret mazākumtautībām konstatējama arī laikraksta “Sociāldemokrāts” publikāciju

nekonsekventajā nostājā pret nacionālo minoritāšu kultūrautonomijas prasībām.<sup>18</sup> Kopumā “Sociāldemokrāta” rakstus caurvij īpašs aizdomīgums un pat naidīgums gan pret labējam vācu partijām Latvijā, gan Baltijas vācu emigrantu pārstāvjiem Vācijā. Taču sociāldemokrātu galvenais laikraksts bija visnotaļ kritisks arī pret labēji orientētajām ebreju, poļu un krievu partijām.<sup>19</sup> Publicētie raksti arī atspoguļo partijā valdošo priekšstatu, ka Ilūkstes aprīnķī norisinās pārpoļošana, kuru pilsoniskās partijas nav spējīgas apturēt.<sup>20</sup>

No LSDSP atšķēlušos “sociāldemokrātus maziniekus” presē pārstāvēja izdevums “Darba Balss”, kas iznāca no 1921. līdz 1925. gadam. Nacionālajā jautājumā laikrakstam bija daudz nacionālistiskāka ievirze salīdzinājumā ar “Sociāldemokrātu”. Piemēram, tas asi vērsās pret “latgaliešu pārpoļošānu”, interpretējot šo problēmu klaji nacionālistiskā garā.<sup>21</sup> Šāda laikraksta ievirze skaidrojama ar “sociāldemokrātu mazinieku” vadītāja M. Skujenieka un viņu atbalstītāju nacionālistisko pārliecību, kuras dēļ politiķis galu galā no šīs politiskās partijas aizgāja.

Lielākā un ietekmīgākā labējā politiskā partija Latvijā bija Latviešu zemnieku savienība (turpmāk – LZS), tā izdeva laikrakstu “Brīvā Zeme”, kas iznāca no 1920. līdz 1940. gadam. Laikraksta ievirze bija labēji konservatīva un nacionāla, nacionālajā jautājumā tai bija raksturīgs kritisks skatījums uz nacionālo minoritāšu, īpaši – vācu, politiskajiem centieniem. Atsevišķos gadījumos “Brīvajā Zemē” bija publicēti arī antisemitiskas ievirzes raksti, piemēram, Edmunda Freivalda raksts “Žīdu jautājums”, kurā bija aicināts veidot nacionālu fronti, izolēt ebrejus un panākt to skaita samazināšanu.<sup>22</sup> LZS elektorāts pamatā bija latviešu zemniecība, kurā bija vērojama ksenofobiska attieksme pret nacionālajām minoritātēm, tādēļ laikrakstā tā daļēji reflektējas – par to liecina raksti, kuros pausta klaji negatīva attieksme

pret cittautiešu lielo klātbūtni, taču tajā pašā laikā nav konstatējami aicinājumi vērsties pret tiem ar radikālām metodēm.<sup>23</sup>

Avīze "Centra Balss" (1928–1934) pārstāvēja "Demokrātisko centru", kas bija viena no nozīmīgākajām labēji centriskajām partijām. Šī mērēni labējā latviešu partija pieļāva sadarbību arī ar kreisajiem spēkiem. Lai gan kopumā "Centra Balsī" bija vērojama klaji nacionālistisku uzskatu un politisko izpausmju kritika, tomēr tās slejās atrodami arī lozungi "Nevienu balsi vācu kalpiem: Par latvisku Saeimu!".<sup>24</sup> Laikraksts atbalstīja Māras (Doma) baznīcas atņemšanu vācu draudzēm un iesaistījās polemikā par poļu jautājumu Ilūkstes novadā. Attiecībā pret ebrejiem negativisms nebija īpaši spilgti izteikts.

Par satura un pausto viedokļu ziņā nozīmīgu var uzskatīt politisko partiju laikrakstu "Latvija" (1922–1934), kas pārstāvēja Latviešu jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas intereses. Laikraksts puda nacionālistisku ieskatu attiecībā uz minoritātēm, norādot, ka to iespajds Saeimā ir pārlieku liels, un izteica šaubas par to lojalitāti Latvijas valstij.<sup>25</sup>

Laikraksts "Latvis" (1921–1934) bija galēji labējās Latviešu nacionālās apvienības (turpmāk – LNA) izdevums. Tā galvenais redaktors Arveds Bergs bija arī LNA liders. Lai gan partija pārstāvēja respektablās latviešu konservatīvās pilsonības intereses, tā savā retorikā nevairījās no nacionālistiskām frāzēm un nereti bija ar noslieci uz ksenofobiju un antidemokrātiskumu. Ministru prezidents Zigfrīds Anna Meierovics kādā valdības sēdē pat apsūdzēja "Latvi" fašisma slavināšanā, "bet tikai maskētā veidā".<sup>26</sup> Laikrakstā samērā bieži tika publicēti dažādi kritiski raksti gan par ebrejiem, gan baltkrieviem un citām nacionālajām minoritātēm. Tomēr, atšķirībā no daudz radikālākiem nacionāli orientētiem preses izdevumiem, "Latvis" tieši neaicināja uz radikālu rīcību šajā jomā.

Laikraksts "Tautas Balss" (1921–1922), kura redaktors bija Gustavs Reinhards, pārstāvēja Kristīgi nacionālo savienību (pēc 1928. gada – Kristīgā apvienība) un savās slejās regulāri proponēja tā sauktā kristīgā antisemitisma idejas. Rakstu autori neaprobežojās ar ebreju vainošanu Jēzus Kristus krustā sišanā, bet asi un plaši spriedelēja par "žīdu starptautisko sazvērestību".<sup>27</sup> Antisemitiskas ievirzes raksti aizņēma prāvu daļu avīzes satura. Šādu laikraksta pozīciju acīmredzot ietekmēja arī tas, ka tā satura veidošanā aktīvi piedalījās Jānis Dāvis – plaši pazīstamais antisemitisko brošūru autors (K. Ulmaņa autoritārās valdības laikā cenzūra šādus sacerējumus viņam vairs neļāva publicēt<sup>28</sup>).

Daudz radikālāka vēršanās pret nacionālajām minoritātēm bija vērojama t. s. aktīvo nacionālistu jeb galēji labējo nacionālradikāļu partiju un organizāciju laikrakstos. Šeit jāmin "Latvju Nacionālā Kluba Biļetens" (1924–1925), "Imantas Gars" (1925–1928), "Ugunskrusts" (1932–1933), "Pērkonkrusts" (1933–1934), "Nacionālsociālists" (1932–1933) un "Zilais Ērglis" (1933–1934). Šiem preses izdevumiem bija raksturīga atklāta vēršanās pret valsts demokrātisko iekārtu, simpatizēšana fašisma un nacionālsociālisma ideoloģijai (tā īpatnējā veidā sadzīvoja ar noliedzošu vai vismaz rezervētu attieksmi pret Ādolfa Hitlera revanšistiskajiem centieniem, kuri tieši apdraudēja arī Baltijas valstis<sup>29</sup>). Atbilstoši savai ideoloģijai aktīvie nacionālisti principā vērsās pret "cittautiešiem", taču, spriežot pēc publikācijām viņu izdevumos, īpaši netikamas šķita skaitliski lielākās mazākumtautības – krievi, ebreji un vācieši, taču konkrētās situācijās neiecietības izpausmes tika vērstas arī pret poļiem u. c. mazākumtautībām. Lai gan nacionālistiska ievirze bija vērojama pārsvarā visu Saeimā pārstāvēto labējo jeb "demokrātisko nacionālistu" partijās, "aktīvo nacionālistu" izdevumi daudz atklātāk

demonstrēja negativismu pret nacionālajām minoritātēm, bet antisemitisms ar laiku pastiprinājās.

1918.–1934. gadā Latvijā nepastāvēja liberālas partijas, kas asi vērstos pret “naida runas” ierobežošanu. Labējām latviešu partijām bija raksturīga etnocentriski nacionālistiska pozīcija, partiju preses izdevumos nereti tika publicēta arī vienpusēja un klaji naidīga satura informācija.

**Bezpartijiskie jeb no partijām neatkarīgie izdevumi.** Šeit jāatzīmē, ka jēdziens “bezpartijisks laikraksts” bieži jāliek pēdīnās, jo attiecīgie preses izdevumi, īpaši priekšvēlēšanu laikā, mēdza tieši norādīt, par kuru sarakstu jābalso un par kuriem balsot nekādi nedrīkst. Vai nu liela daļa laikrakstu atradās politiķu vai tiem pietuvinātu personu īpašumā, vai arī tā vai cita izdevuma redakcija atklāti simpatizēja konkrētam politiskam spēkam. Tādējādi par spīti proklamētajam “bezpartijiskumam” arī šiem laikrakstiem bieži piemita politiska angažētība. Slēptā politiskā reklāma neatkarīgos preses izdevumos Preses likumā nebija aizliegta, tādēļ, lai objektīvi izvērtētu šo izdevumu pozīciju nacionālajā jautājumā, svarīgi noskaidrot, kuru politisko spēku laikraksts savās slejās īpaši reklamē. Tajā pašā laikā jāmin, ka gluži universāla parādība tā nebija, un lielajā neatkarīgo laikrakstu un žurnālu klāstā bija vairāki izdevumi, kuru redakcija saglabāja politisko neitralitāti.

Par tādu varētu uzskatīt avīzi “Jaunākās Ziņas” (1911–1940), kas bija valsti lielākais neatkarīgais laikraksts. Raksts “Jaunākajās Ziņās” nozīmēja prestižu un vislielāko uzmanību. Redakcionālo vadību īstenoja tā dibinātāji un izdevēji Antons un Emilija Benjamiņi, kā arī juniors – Jānis Benjamiņš. Parlamentārās demokrātijas posmā “Jaunākās Ziņas” politiski simpatizēja centriski labējām partijām, piemēram, “Demokrātiskajam centram” un Progresīvajai apvienībai. Laikraksta slejās atrodami arī negatīvi tendēti raksti par minoritātēm, taču citreiz

šāda pozīcija tika kritizēta. Piemēram, “Jaunākajās Ziņās” publicējās latgaliešu politiķis Francis Kemps, kura rakstos atrodami klaji negatīvi un aizskaroši vērtējumi par baltkrieviem.<sup>30</sup> Taču vēlāk laikraksta redakcija nosodīja F. Kempa un citu politiķu vērsanos pret baltkrievu minoritāti un aizstāvēja tās politiskos centienus.<sup>31</sup> “Jaunākās Ziņas” tāpat varēja publicēt galēji pretējus viedokļus dažādos jautājumos, piemēram, par grozījumiem Pavalstniecības likumā 1927. gadā. Kopumā laikraksts pārstāvēja latviskās vidusšķiras labējo viedokli, kas pieļāva nacionālistiski tendētus rakstus.

“Pēdējā Brīdī” (1927–1936) bija nozīmīgs laikraksts, kas varēja konkurēt ar “Jaunākajām Ziņām”. Tā izdevējs bija saistīts ar LZS tuvām aprindām. Laikrakstā publicēti bijušā Latvijas Tautas padomes locekļa (pārstāvēja nacionāldemokrātus) rakstnieka Eduarda Čāliša raksti, kuros kritizēta pārāk iecietīgā latviešu attieksme pret minoritātēm un nacionālisma trūkums latviešu tautā. Autora aicinājumi revidēt pārlieku labvēlīgo minoritāšu politiku acīmredzot redakcijai patika, un 1931. gadā tie vairākkārt parādījās laikraksta pirmajās slejās.<sup>32</sup> Tāpat laikrakstā publicējās arī citi autori, kuri iestājās par mazākumtautību tiesību sašaurināšanu, jo, viņuprāt, tās apdraud latviešu tautu un valsti kopumā. Laikraksts arī iesaistījās diskusijā par tā saukto pārpoļošanas jautājumu un kopumā pārstāvēja nacionāli konservatīvo viedokli, ka nacionālajām minoritātēm Latvijā piešķirtas pārlieku dāsnas tiesības un ka tās apdraud nacionālo valsti.

Svarīga vieta nacionālā jautājuma diskursā bija laikrakstam “Latvijas Sargs” (1919–1934). Laikraksts nereti izcēlās ar asu nacionālistisku pozīciju, reizēm pat pārkāpjot tolaik salīdzinoši brīvi interpretējamo izpratni par presē publicēto viedokļu robežām šajā jomā, piemēram, kad 1922. gadā aktīvi atbalstīja uzbrukumus ebrejiem Latvijas Universitātē, tādējādi izpelnoties Latvijas valsts varas sankcijas.<sup>33</sup>

Vairāki laikrakstā "Latvijas Sargs" publicētie raksti bija vērsti arī pret citām minoritātēm, jo īpaši pret vāciešiem. Tā redaktoru Artura Krodera, Ernesta Blanka un Jāņa Bankava nacionāli konservatīvā pozīcija sabiedrībā bija labi zināma, tādēļ ir pamats uzskatīt "Latvijas Sargu" par vienu no nacionāli konservatīvākajiem preses izdevumiem (vismaz bezpartijisko laikrakstu vidū). Nacionālisma sludināšana lielā mērā bija laikraksta vadmotīvs līdz tā slēgšanai 1934. gadā.

Viens no vecākajiem latviešu laikrakstiem, kas tika izdots no 1868. gada, bija "Baltijas Vēstnesis". 1920. gadā tas sāka iznākt ar nosaukumu "Latvijas Vēstnesis". Redaktori bija Kārlis Skalbe un Jānis Akmens, vēlāk Aleksandrs Kārklīšs un E. Blanks. Laikraksts bija tuvs "Demokrātiskajam centram" un puda demokrātiski nacionālas idejas. Līdzīgi citiem laikrakstiem, tas publicēja rakstus, kas vērsās pret minoritāšu tiesībām un atsevišķām minoritātēm.<sup>34</sup> 1925. gadā tas apvienojās ar "Rīgas Ziņām", paturot savu nosaukumu un turpinot saturiski līdzīgas tendences.

Laikraksti gandrīz vienmēr uzsvēra rakstā minēto cilvēku tautību, tādējādi stigmatizējot viņus latviešu sabiedrībā. Bieži vieni un tie paši autori publicējās vairākos laikrakstos, padarot to nostāju nacionālajos jautājumos samērā vienveidīgu. Satura žanri bija kopumā līdzīgi – minoritāšu tiesības, mazākumtautības izglītības iestādes un to problēmas, minoritāšu politiķi, dažādi incidenti, kuros, no vienas puses, iesaistīti latvieši, no otras puses – kādas nacionālās minoritātes pārstāvji. Pārsvārā raksti bija ieturēti no latviešu nacionālā skatpunkta, retu reizi ļaujot publicēties minoritāšu pārstāvjiem, galvenokārt tikai tad, ja viņu rakstītais bija latviešiem labvēlīgs. Lai gan tika publicēti arī pozitīvi un mazākumtautību tiesības aizstāvoši raksti, pārsvārā latviešu preses publikāciju tonis bija negatīvs un baiļu piesātināts. Tika visādi uzkurināts viedoklis, ka minoritāšu tiesības pārsniedz

visas normas un minoritātēm daudzās jomās jau ir labāki apstākļi nekā pašiem latviešiem, līdz galu galā latvieši zaudēs kontrolpaketi politikā. Šīs bailes veidojās no latviešu sociālās atmiņas par laiku pirms Pirmā pasaules kara, kas daudziem asociējās ar apspiestību un svešu tautu varu. Bailes, ka šie laiki atgriezīsies, motivēja nacionālo attiecību negatīvu attēlojumu Latvijas presē. Laikrakstu saturu ietekmēja arī tas, ka aktīvajā politikā faktiski nebija liberālu partiju un liberālās ideoloģijas, kas nepieļautu tik plaši negatīvu nacionālo attiecību diskursu. Laikrakstu redakcijas pielāgojās pārsvārā labēji konservatīvajai lasītāju gumei un neredzēja nekā nosodāma nacionāli naidīgu rakstu publicēšanā. Šeit gan jāpiebilst, ka visā Eiropā 20.–30. gados nebija attīstījušās liberālās idejas, kas nosodītu nacionālā naida kurināšanu masu medijos.

Pastāvēja arī vairāki "bezpartijiskie" reģionālie laikraksti. Arī šajā gadījumā vārds "bezpartijisks" ir jāliek pēdīnās, jo ļoti bieži reģionālie laikraksti atradās vietējo politisko spēku ietekmē un atklāti propagandēja to idejas. Reģionālā līmenī saglabāt redakcionālu neatkarību no pašvaldībā dominējošiem spēkiem bija vēl sarežģītāk. Bieži viens no iemesliem, kādēļ kādai pilsētai vai novadam bija vairāki laikraksti, bija tas, ka tie pārstāvēja dažādu konkurējošo vietējo spēku intereses. Iegūt kontroli pār vietējo laikrakstu bija politisko spēku interesēs, jo īpaši pašvaldību vēlēšanu laikā. Taču tas nenozīmēja, ka šajos laikrakstos pamatā trūktu pašvaldības politikas kritikas, – bieži tā bija tikpat nesaudzīga kā pret Saeimu un valdību vērstā.

No Kurzemes reģiona laikrakstiem zināms ir "Kurzemes Vārds" (1918–1940). Avīzes galvenā uzmanība tika pievērsta Liepājai, un tās pozīcija nacionālajos jautājumos pamatā neatšķīrās no Rīgas labējās preses. Cits Liepājas laikraksts "Liepājas Avīze" (1921–1924) izcēlās ar asu polemiku pret kreisajām partijām, īpaši izceļot

“žīdus-komunistus”.<sup>35</sup> No Kurzemes avīzēm jāpiemin arī “Talsu Vēstnesis” un “Tukuma Ziņas”, kas savās publikācijās ievēroja līdzīgas labējas tendences.

Zemgalē populāri laikraksti bija “Zemgalietis” (1920–1924) un vēlāk “Zemgales Balss” (1924–1940), kuri attiekmē pret minoritātēm atbalstīja LZS pozīciju. Sēlijas reģionā centrālo vietu ieņēma “Jēkabpils Vēstnesis” (1923–1940). Avīze aprakstīja notikumus Jēkabpilī, Krustpilī, Viesītē, Aknistē u. c. un izcēlās ar sevišķu neiecietību pret turienes ebrejiem, vainojot viņus dažādās nelaimēs – nabadzībā, netīrībā un noziedzībā.<sup>36</sup>

Latgales reģiona presi var iedalīt divās kategorijās: latgaliskajā un latviskajā. Latgaliskā prese iznāca latgaliešu rakstu valodā un mēdza uzsvērt latgaliešu atšķirīgumu no pārējiem latviešiem, kurus nereti dēvēja par “baltiešiem”. Šie preses izdevumi arī bija vairāk vai mazāk saistīti ar Romas Katoļu baznīcu. Latviskā prese iznāca latviešu literārajā valodā un centās aizstāvēt “Rīgas viedokli”, nereti vērsdamās pret latgaliešu nacionālistiem un Katoļu baznīcu.

Par spilgtāko latgaliskās preses pārstāvi var uzskatīt “Latgolas Vārdu” (1919–1940). Sākotnēji laikraksts bija bezpartijisks, taču 1920. gadā kļuva par Latgales Kristīgo zemnieku partijas (turpmāk – LKZP) izdevumu. Pamatā tajā gan bija rakstīts par norisēm Latgalē, tādēļ tas uzskatāms par reģionālu partijas laikrakstu. LKZP vadošā persona bija Francis Trasuns, kura politikas vadmotīvs bija Latgales politiskā autonomija un oficiālas valodas tiesību piešķiršana latgaliešu dialektam. Līdz ar to laikraksts pārstāvēja provinciālo nacionālismu, bieži pretnostatot latgaliešus pārējiem Latvijas iedzīvotājiem. Tas attiecās arī uz nacionālajām minoritātēm, kas dzīvoja Latgalē. Laikraksta publikācijās sastopama negatīva attieksme ne tikai pret ebrejiem, bet arī pret poļu skolām, viņu nacionālajām organizācijām un poļu katoļu priesteriem. Attiecībā pret baltkrieviem laikraksts kultivēja uzskatu, ka baltkrievi nav

tauta, bet latgaliešu un poļu sajaukums. Šos uzskatus veicināja nacionālistisko latgaliešu bailes no pārpoļošanas un pārkrievošanas, kas, viņuprāt, plaši notika Latgalē, un jo īpaši pierobežā.<sup>37</sup> Laikraksta saturu ietekmēja Latgales politiskā sadrumstalotība, tādēļ tajā daudzi raksti bija vērsti pret citām latgaliešu partijām. Taču laikrakstam izdevās ieņemt nozīmīgu vietu Latgales reģionā, un tas bija viens no retajiem politisko partiju laikrakstiem, kuram izdevās pārdzīvot K. Ulmaņa apvērsumu un iznākt līdz 1940. gadam. Līdzīgi darbojās citu latgaliešu partiju izdevumi: “Jaunais Vārds” (1931–1940), “Latgalītis” (1920–1926) un “Jaunā Straume” (1921–1924). Daudz “latviskāku” viedokli pārstāvēja “Daugavas Vārds” (1926–1928) un “Latgales Ziņas” (1928–1934) – šīs avīzes iznāca Daugavpilī, un to galvenais vadmotīvs bija stiprināt latvisko garu šajā pilsētā un Latgales saikni ar Rīgu.

## Nacionālo attiecību raksturojums

Latviešu preses viedokli par nacionālajām attiecībām pamatā izpaudās etnocentrisms un pretnostatīšana. Fokuss parasti tika vērst uz latviešu un mazākumtautību savstarpējo attiecību reālajām vai iedomātajām problēmām. Nacionālā mērogā galvenās problēmas bija latviešu un minoritāšu konkurence politikas, saimniecības, kā arī kultūras un izglītības jomā. Priekšplānā izvirzījās divas problēmas – minoritāšu pretenzijas uz savu, ar likumu garantētu kulturāli nacionālo autonomiju un mazākumtautību izglītības iestāžu finansējuma un mācību satura jautājumi. Skolu jautājums bija vissāpīgākais, jo tieši skāra daudzus iedzīvotājus, turklāt arī mazākumtautību skolu autonomijas modeļa kritiķi savās publikācijās faktiski reāli nepiedāvāja alternatīvu risinājumu, bet galvenokārt kurnēja par lielajiem tērīņiem vai pauda aizdomas par skolotāju vai audzēkņu iespējamu valstisko neloyalitāti. Visnotaļ



pamatota bija kritika par latviešu valodas mācīšanas kvalitāti.

Analizējot specifiski nacionālajām minoritātēm veltīto preses publikāciju galvenos tematus, jākonstatē, ka vācu un krievu minoritāšu aprakstos dominēja politiskās sacensības jautājums un problēmas ar latviešu valodas lietojumu. Vācu politisko partiju un to deputātu regulārās politiskās aktivitātes, ierosinot Saeimā likumprojektus un iesaistoties kādā no referendumiem, plaši tika komentētas latviešu laikrakstos un parasti interpretētas kā pretlatviskas. Šādi problēmjautājumi, piemēram, bija Rīgas dievnamu piederība latviešu vai vācu draudzēm (1931. gada referendums par Likumu par Māras baznīcu), landesvēra veterānu piemiņa un viņu pabalsta jautājums. 1933. gadā, reaģējot uz nacisma nākšanu pie varas Vācijā, latviešu preses izdevumi aktualizēja jautājumu par vietējo vāciešu atbalstu jaunajam Vācijas režīmam, kas klaji sludināja revanšismu, un par vācu nācijas dzīves telpas paplašināšanu austrumos (*Drang nach Osten*). Saasināti tika uztvertas arī krievu politiskās aktivitātes, kurās daudzi latvieši saskatīja bijušās Krievijas impērijas politisko nostādņu atblāzmu. Abu šo bijušo valdošo tautu pārstāvju gadījumā nepārprotami izpaudās latviešu aizvainojums par politisko un ekonomisko apspiestību laika posmā pirms neatkarīgās Latvijas valsts izveides.

Aplūkojot poļu problēmas, latviešu preses izdevumu publikāciju degpunktā bija iespējamie pārpoļošanas centieni, īpaši jau Ilūkstes apriņķī un citur Latvijas pierobežā. Savukārt attiecībā uz baltkrieviem latviešu laikrakstos bija vērojams zināms apjukums – vairāki autori pat apšaubīja baltkrievu identitātes – un līdz ar to pašas baltkrievu minoritātes – īstenumu: tika spekulēts, ka Latvijas baltkrievi ir pārpoļoti vai pārkrievoti latviešu katoļi.

Ebreju problemātikā, vērtējot tā laika latviešu un arī citās valodās iznākušo Latvijas laikrakstu un žurnālu publikācijas,

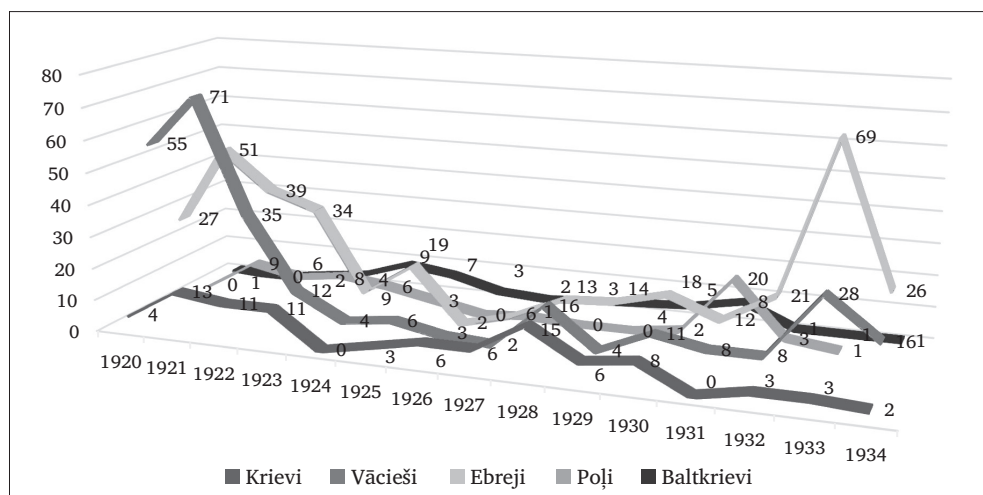
nepārprotami jākonstatē dažādu pakāpju antisemitisms. Galvenā pamatproblēma bija latviešu ne vienmēr pārliecinošās pozīcijas saimnieciskajā konkurencē ar ebrejiem, īpaši jau siktirdzniecībā, kā arī finanšu un industriālajā sektorā, taču prese arī publicēja rakstus par ebreju “vispasaules savērētību”, “šeftēm un rebēm”. Šie raksti pamatā reducējās uz žēlošanos par ebreju it kā lielo ietekmi, taču parasti nepiedāvāja nekādas konstruktīvas ieteikumus, kā to mazināt, izņemot aicinājumus ignorēt ebreju veikalus un uzņēmumus un nebalsot par ebrejiem draudzīgiem politiķiem. Izņēmums bija nacionāli radikālie laikraksti, piemēram, “Pērkonkrusts” pat pieļāva etniskas tīrīšanas iespējamību.<sup>38</sup> Raksturīgi, ka antisemitisko rakstu pieaugums vērojams 1933. gadā, un to var saistīt ar nacistiskās Vācijas jauno politiku pret ebrejiem, kas ne vienmēr tika vērtēta negatīvi.

Pilnīgi apkopot Latvijas preses izdevumos publicētos rakstus, kas veltīti nacionālajām minoritātēm un Latvijas valsts politikai nacionālajā jautājumā, ir apjomīgs un komplicēts uzdevums. Šāda reģistra izveidē iespējams balstīties uz bibliogrāfiskajā rādītājā “Latvijas zinātne un literatūra” jeb t. s. Ģintera rādītāja<sup>39</sup> apkopoto informāciju – bibliogrāfa Augusta Ģintera un viņa kolēģu sagatavoto un daudzos sējumos publicēto Latvijas periodikā iespiesto rakstu sistemātisko rādītāju pa gadiem. Būtiska nozīme ir tam, ka minēto rādītāju sastādījuši laikabiedri, kuri tādejādi labi izjuta sabiedrības noskaņojumu, viņiem bija priekšstats par tās vai citas publikācijas aktualitāti. Tajā pašā laikā jāņem vērā tas, ka nacionālajām minoritātēm veltīto rakstu atlases kritēriji laika gaitā mainījušies, tādēļ šajā aspektā rādītājs diemžēl nav pilnīgs un precīzs. Turklāt kopš 1925. gada sarakstā ietvertas ne tikai latviešu, bet arī vācu un krievu (bet ne ebreju u. c.) valodā iznākušo Latvijas periodisko izdevumu publikācijas. Tomēr apkopotie kvantitatīvie dati iezīmē

interesantu ainu, kas atsedz vispārīgās tendences laikposmā no 1920. līdz 1934. gadam (sk. att.).

Shēmā redzams, ka proporcionāli visvairāk rakstu bija veltīti attiecībām ar ebrejiem un vāciešiem. Daudz mazāk aplūkota baltkrievu un poļu problemātika, izņemot 1931. gadu, kad Ilūkstes aprīnča poļu dēļ krasi saasinājās ne tikai “poļu jautājums” Latvijā, bet arī Latvijas un Polijas starpvalstu attiecības. Daudz vairāk rakstu katru gadu bija veltīti kopējai minoritāšu politikai un latviešu nacionālisma jautājumiem. Shēmā diemžēl iezīmējas nekoncekvence – 20. gadu vidū rakstu skaits krietni samazinās, bet tas, no vienas puses, daļēji varētu būt izskaidrojams ar to, ka Ģintera rādītāja veidotāji, to īpaši nepamatojot, sadaļā par nacionālajām minoritātēm iekļāvuši galvenokārt tikai vācu, krievu un citās minoritāšu valodās publicēto rakstu autorus. No otras puses, 20. gadu vidū Latvijas politikā spriedze attiecībās ar minoritātēm mazinājās, to

sekmēja ekonomiskā augšupeja un dažādu ar minoritātēm saistītu politisko procesu noslēgums. Turpretī 20. gadu pirmajā pusē šādu spriedzi īpaši veicināja agrārreforma, ebreju reemigrācija no Krievijas un viņu īpašā loma pēckara ekonomikas atjaunošanā, savukārt 30. gadu sākumā, saasinoties ekonomiskajai un politiskajai situācijai, latviešu politisko partiju pārstāvji Saeimā un valdībā aktualizēja mazākumtautību skolu jautājumu, izraisījās t. s. *Kulturkampf* (1931–1933), kad izglītības ministrs Atis Ķeniņš ar Ministru prezidenta M. Skujenieka atbalstu sāka samazināt mazākumtautību skolu finansējumu, izdeva rīkojumus par latviešu pamatskolu programmu ieviešanu minoritāšu pamatskolās utt. Visbeidzot, situācija īpaši saasinājās 1933. gadā sakarā ar Ā. Hitlera nākšanu pie varas Vācijā un pronacistisko elementu aktivizēšanos t. s. tautvāciešu (*Volksdeutsche*) diasporā – līdz ar to pastiprinājās gan pretvācu, gan pretbreju noskaņojums.



Att. Raksti par nacionālajām minoritātēm: to dinamika latviešu presē. Autors: Māris Goldmanis. Attēls veidots pēc 1923.–1936. gadā periodikā iespiesto rakstu sistematisko rādītāju “Latviešu zinātne un literatūra” (1.–16. sēj.) datiem, sagatavojusi Latvijas Valsts bibliotēka.

Fig. Dynamic of the articles concerning national minorities in Latvian writing press. Author: Māris Goldmanis. Made according to data from systematic glossary of the articles printed in press “Latvian science and literature 1–16. volume” published by Latvia State Library in 1923–1936”.

## Secinājumi

20. gadsimta 20.–30. gados Latvijā bija multikulturāla vide, jo iedzīvotāju sastāvs vēsturiski bija veidojies etniski neviendabīgs. Parlamentārās demokrātijas apstākļos iznāca daudzi un dažādi preses izdevumi, preses brīvība bija samērā maz ierobežota. Īpaši svarīgs temats, kas savas vēsturiskās, politiskās un arī ekonomiskās nozīmes dēļ tika plaši iztirzāts laikrakstu slejās no Latvijas valsts dibināšanas 1918. gadā līdz autoritārā režīma izveidei 1934. gadā, bija nacionālās attiecības un mazākumtautību statuss nacionālā valstī. Nacionālās attiecības tika aplūkotas partiju, valsts un tā sauktajos bezpartijiskajos laikrakstos. Tāpat tam uzmanību veltīja arī zinātniskie un literārie žurnāli. Lai gan raksti satura ziņā bija dažādi, to lielai daļai raksturīga etnocentriska latviešu pozīcija attiecībā pret nacionālajām minoritātēm. Tā pārsvarā bija kritiska, minoritāšu centieni politikā un ekonomikā parasti tika uztverti ar aizdomām un bažām. Atsevišķi autori dažkārt pauda pat klaji diskriminējošu un ignorantu attieksmi pret mazākumtautībām. Šādai kritiskai pozīcijai bija dažādi iemesli, galvenokārt tā bija latviešu neapmierinātība ar minoritāšu konkurenci politikā un ekonomikā. Tāpat svarīga loma bija arī latviešu traumatiskajai sociālajai atmiņai par vēstures posmu līdz savas valsts dibināšanai 1918. gadā, vēsturiskie aizvainojumi neveicināja latviešu uzticību minoritāšu centieniem.

Visvairāk latviešu prese pievērsa uzmanību vācu un ebreju minoritātei. Vācbaltiešu politiķi pastāvīgi tika kritizēti, pret vācu minoritāti bija pieņemts izturēties ar neuzticību, savukārt ebreji saskārās ar dažādām antisemitisma izpausmēm. Mazāk rakstu bija par poļiem, baltkrieviem, lietuviešiem un citām mazākumtautībām.

Latviešu preses saturs norāda uz divdabīgu situāciju Latvijas nacionālajā politikā.

No vienas puses, Latvijas valsts nodrošināja nacionālajām minoritātēm savas autonomās skolas, vienlīdzīgas iespējas politikā un ekonomikā, taču tas nebūt automātiski negarantēja labas savstarpējās attiecības, pat pretēji – šīs vienlīdzīgās iespējas bieži tika uzskatītas par problēmu. Līdz ar to veidojās labvēlīga augsne antidemokrātiskiem strāvojumiem, izskanēja prasības ierobežot minoritāšu tiesības un atsevišķos gadījumos – “nolikt cittautiešus pie vietas”. Tas varēja būt viens no iemesliem, kādēļ Latvijas sabiedrība viegli akceptēja K. Ulmaņa apvērsumu un tā veiktās reformas, kas ierobežoja minoritāšu tiesības. Kritiskais un aizdomīgais noskaņojums pret vāciešiem un ebrejiem varēja būt par iemeslu, kādēļ daļa latviešu tuvdzīgi priecājās par vācbaltiešu izceļošanu 1939. gada nogalē vai pārsvarā akceptēja holokaustu 1941. gadā. Antisemitiskās publikācijas un tā sauktā sadzīves antisemitisma izpausmes diemžēl bija labvēlīgs fons arī nacistu izvērstajai propagandai Otrā pasaules kara gados.

Laikā, kad demokrātiska politiskā kultūra vēl tikai veidojās un sabiedrībā pastāvošās politiskās, sociālās un ekonomiskās problēmas daudzos gadījumos tika reducētas uz starpnacionālām pretrunām, etniskās mentalitātes un tradīciju atšķirībām, latviešu preses publikācijas ne tikai atspoguļoja valdošo noskaņojumu, bet zināmā mērā arī ietekmēja nacionālo attiecību diskursu gan politikas darba kārtībā, gan ikdienas starpetniskajā saskarsmē. Latviešu un minoritāšu presē publicēto rakstu satura analīze liecina par tolaik plaši izplatīto etnocentristisko uztveri un salīdzinājumā ar mūsdienas izpratni – par starpetniskās tolerances trūkumu un nacionālo minoritāšu tiesību ignoranci. Līdzīgas problēmas 20.–30. gados pastāvēja arī citās Eiropas valstīs, un tam bija negatīvas sekas Otrā pasaules kara kontekstā.

## ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- <sup>1</sup> DŽOZEFS ROTČAILDS. Valstis Viduseiropas austrumos starp diviem pasaules kariem. [Rīga] 1999, 24. lpp.
- <sup>2</sup> Par to plašāk sk.: Nacionālās attiecības. In: VALDIS BĒRZIŅŠ (red.). 20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts: 1918–1934. Rīga 2003, 290.–369. lpp.; LEO DRIBINS. Latvijas valsts minoritāšu politika 20. gadsimta 20.–30. gados un mūsdienās. In: JĀNIS STRADIŅŠ (galv. red.). Latvieši un Latvija. II sēj. Valstiskums Latvijā un Latvijas valsts – izcīnītā un zaudētā. Rīga 2013, 300.–322. lpp.
- <sup>3</sup> MARĢERS SKUJENIEKS. Latvija: zeme un iedzīvotāji. 3. pārstr. un papild. izd. Rīga 1927, 260. lpp.
- <sup>4</sup> Latvijas valsts pasludināšana 18. novembrī 1918. g. Rakstu vaiņags. Rīga 1918, 19. lpp.
- <sup>5</sup> Likums par mazākuma tautību skolu iekārtu Latvijā. In: Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 1920, Nr. 2, 94.–95. lpp.
- <sup>6</sup> P. AŠMANIS. [Ievadraksts]. In: Jaunākās Ziņas, 15.11.1918., 1. lpp.
- <sup>7</sup> VILIS PLŪDONS. Latvju himna. In: JĀNIS GRĪNS (sast.). Dziesmotā Latvija: patriotiska antoloģija. Rīga 1936, 317. lpp.
- <sup>8</sup> LEO DRIBINS. Nacionālais jautājums Latvijā 1850–1940: historiogrāfisks apskats: latviešu autori. Rīga 1997.
- <sup>9</sup> LEO DRIBINS. Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā: vēstures atskats. Rīga 2002 (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 4).
- <sup>10</sup> OJĀRS SKUDRA (red.). Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes. Rīga: 2010. Pieejams: <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/185250.pdf>
- <sup>11</sup> KRISTIĀNA KIRŠA. Antisemitisma diskursus laikrakstā “Latvijas Sargs” (1920–1928). In: SKUDRA, Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes, 45.–61. lpp.
- <sup>12</sup> RIHARDS TRELJS (red.). Latvijas Republikas prese: 1918–1940. Rīga 1996.
- <sup>13</sup> ALEKSANDRS GAVRIĻINS. Vēstures avotu pētniecība: lekciju kurss. Rīga 2017, 73.–79. lpp.
- <sup>14</sup> Latvijas zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu sistemātisks rādītājs. 1920–1934. 1.–16. sēj. [1.–6. sēj. iznāca ar nosaukumu “Latviešu zinātne un literatūra: periodiskos izdevumos iespiesto rakstu sistemātisks satura un alfabētisks autoru rādītājs”]. Rīga 1920–1940.
- <sup>15</sup> Latviešu periodika: 1768–1940 [bibliogrāfisks rādītājs 3 sējumos]. 3. sēj. 1920–1940, 1. daļa. LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka. Rīga 1988.
- <sup>16</sup> Par nacionālisma politiku dažādus kritiskus materiālus laikrakstā publicēja Īzaks Rabinovičs, kurš pārstāvēja kreiso ebreju sociāldemokrātu viedokli. Sk., piemēram, ĪZAKS RABINOVĪČS. Nacionālais jautājums un sociāldemokrātija. In: Sociāldemokrāts, 30.11.1921., 1. lpp.
- <sup>17</sup> AIVARS STRANGA. LSDSP un 1934. gada 15. maija valsts apvērsums: demokrātijas likteņi Latvijā. Rīga 1998, 28. lpp.
- <sup>18</sup> Piemēram, laikraksta slejās plaši un kopumā labvēlīgi bija aprakstīti ebreju kultūrnacionālās autonomijas projekti, turpreti Saeimā iesniegtais likumprojekts par vācu tautības apvienības nacionālkulturālo pašvaldību un vācu valodas lietošanu Latvijā tika asi kritizēts. Sk.: ĪZAKS RABINOVĪČS. Kas andelējas ar vācu autonomijas projektu? In: Sociāldemokrāts, 31.03.1925., 1. lpp.
- <sup>19</sup> Līdzīgi kā labējie latviešu laikraksti, “Sociāldemokrāts” asi vērsās pret partijas *Agudat Israel* vadītāja deputāta Mordehaja Dubina aktivitātēm, piemēram, nosodīja viņa centienus panākt, lai ebreju jauniesauktie varētu dienēt Rīgā. Sk.: Mordehajs Dubins komandē kara kungus. In: Sociāldemokrāts, 23.02.1928., 3. lpp.
- <sup>20</sup> R. DUKURS. Bankrots [Par pārpoļošanu Ilūkstes apriņķī]. In: Sociāldemokrāts, 26.07.1931., 1. lpp.
- <sup>21</sup> Latgaliešu pārpoļošana. In: Darba Balss, 22.12.1922., 1. lpp.
- <sup>22</sup> EDMUNDS FREIVALDS. Žīdu jautājums. In: Brīvā Zeme, 07.17.1921., 1. lpp.
- <sup>23</sup> ĀDOLFS KLĪVE. Latviešu pilsonības saimnieciskā politika. In: Brīvā Zeme, 12.09.1928., 1. lpp.

- <sup>24</sup> Par latvisku Saeimu! Balsojiet par demokrātisko centru! In: Centra Balss, 09.11.1931., 1. lpp.
- <sup>25</sup> Ko nu es, lai jau tie citi. In: Latvija, 04.10.1928., 1. lpp.
- <sup>26</sup> Ministru Kabineta sēdes protokols, 09.12.1922. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga, 1632-2-108, 161. lp.
- <sup>27</sup> GUSTAVS REINHARDS. Gudrais žids un vientiesīgais sociāldemokrāts. In: Tautas Balss, 07.03.1922., 16. lpp.
- <sup>28</sup> DRIBINS, Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā, 100. lpp.
- <sup>29</sup> Par to sīkāk sk.: ULDIS KRĒSLIŅŠ. Aktīvais nacionālisms Latvijā: 1922–1934. Rīga 2005, 190.–214. lpp.
- <sup>30</sup> FRANCIS KEMPS. Par Latvijas “baltkrieviem”. In: Jaunākās Ziņas, 01.02.1923., 1. lpp.
- <sup>31</sup> Baltkrievu nacionālisms un Latvijas politika. In: Jaunākās Ziņas, 18.06.1924., 1. lpp.
- <sup>32</sup> EDUARDS CĀLĪTIS. Nacionālisms un šovinisms. In: Pēdējā Bridī, 10.02.1931., 1. lpp.
- <sup>33</sup> Sk. sīkāk: MĀRIS GOLDMANIS. Nacionālo naidu pret ebrejiem kurinošo rakstu un izdevumu cenzūras prakse Latvijā parlamentārās iekārtas laikā (1918–1934). In: Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls 2015, Nr. 2, 37.–63. lpp.
- <sup>34</sup> Piemēram: Rīgas pilsētas valde un mazākumtautību pilsētas skolas. In: Baltijas Vēstnesis, 09.06.1920., 1. lpp.
- <sup>35</sup> Židu sišana. In: Liepājas Vēstnesis, 04.12.1923., 1. lpp.
- <sup>36</sup> Krustpils pilsētas saimniecība. In: Jēkabpils Vēstnesis, 26.09.1924., 1. lpp.
- <sup>37</sup> M. KALVE. Aizgojuši no tautas. In: Latgolas Vords, 26.04.1930., 2. lpp.
- <sup>38</sup> Žīdiem stunda situs! In: Ugunskrusts, 28.08.1932., 1. lpp. (publikācijā nepārprotami tiek sludināts, ka nepieciešams gādāt par ebreju fiziskā skaita samazināšanu); GUSTAVS CELMIŅŠ. Latvijas korenščina ar oktobra revolūciju nebeigsies. In: Pērkonkrusts, 24.09.1933., 2. lpp. (tiek runāts par plašu un sistemātisku cittautiešu samazināšanu, ar tiesību ierobežošanu panākot viņu izbraukšanu vai asimilēšanu).
- <sup>39</sup> Latvijas zinātne un literatūra: periodikā iespiesto rakstu sistemātisks rādītājs. 1920–1934. Piemēram, 1920. gadā mūs interesējošās publikācijas apkopotas sadaļā “Nacionālais jautājums”, 1921. gadā – sadaļā “Nacionālais jautājums. Autonomija. Latgales lietas”, bet jau, sākot ar 1922. gadu, sadaļas nosaukumā minētas arī minoritātes.

## SUMMARY

During the first 20 years of independent Latvia, the country was in a unique situation with many culturally sovereign national minorities. Latvia, in fact, was a multicultural country and, taking that into account, the founders of the Republic of Latvia made early advancements for extended national minority rights. Official statement in November 18 during the proclamation was that “the rights of every nation will be guaranteed in Latvia”. The national minorities gained rights for school autonomy and rights to learn in native language, and take part in politics, also, almost all people in Latvia received citizenship. However, there was a large portion of Latvian society, whose feelings were expressed by the article published by the newspaper *Jaunākās Ziņas* of November 15, 1918, where Pauls Ašmanis states that for hundreds of years Latvians had suffered from German, Russian and other rogue power, and now it is time for Latvians to determine their own fate in the country. After the end of the war, these people were disappointed that national minorities still had a lot of leverage in Latvian politics and economy, and Latvians often had an unequal rivalry with them. This created a dual situation, where the

state officially had provided for crucial rights to national minorities, while large parts of Latvian society were critical or even opposed the rights of national minorities. This created a rather negative discourse on national relations that called for limitation or even abolition of the national minority rights. This discourse is most clearly observed in Latvian written media of the time. The article reviews the main Latvian press by dividing it in categories: partisan press, official state press, nonpartisan press, regional press. The official political parties' newspapers expressed the views of the respective party and their supporters. While left-wing party rhetoric was friendlier towards national minorities, they also expressed criticism or even prejudice against Germans, Poles and Jews. The right-wing parties were mostly nationally conservative regarding the national minority matters and open to very harsh criticism towards national minorities. There was a lack of liberal Latvian right-wing party that would stand against hate speech in 1920s and 1930s. The so-called nonpartisan press was often influenced by parties and openly expressed their position. When regarding the national questions, the independent press mostly expressed the ethnocentric view that was often critical or discriminatory towards national minorities. Similar notion is observed in regional newspapers and represents the Latvian point of view. Again, this negative discourse was contributed to by the lack of liberal ideology or party that would prevent such negativity, as the ethnocentric national conservative view prevailed. By reviewing "Latvian index of science and literature", a dynamic table was made to show the number of articles devoted to major national minorities. In the period of 1920–1934, until the coup by Kārlis Ulmanis, the most discussed minorities were Baltic Germans and Jews, Russians, Poles and Belarusians were also reviewed, but much more rarely. The main issues reviewed regarding Germans included the criticism of their political actions in Latvia. Regarding Jews, Latvian press in various degrees expressed anti-Semitism, mostly with complaints about their presence in economy and politics, and publishing occasional articles accusing Jews of international conspiracies. The Poles and Russians both received accusations in Russification and Polonization, while Latvian press questioned whether most of Belarusians in Latvia were, in fact, Polonized or Russified Latvians. Despite having a varied content, these articles were mostly ethnocentric, critical, suspicious and even discriminatory towards national minorities. It was augmented by Latvian rivalry with national minorities in politics and economics, and Latvian disappointment towards the minorities dating back to the period before gaining independence. While there were isolated calls for ethnic cleansing, the overall climate of national relations was characterised by complaints against each other contributed by ethnocentric thinking. This ethnocentric thinking and critical view towards the minority rights and anti-democratic calls to limit these rights promoted the Latvian acceptance of Kārlis Ulmanis authoritarian regime and its limitations imposed upon the national rights. The critical susceptible view towards Germans encouraged acceptance of the Baltic German repatriation to Germany in 1939. Various degrees of anti-Semitism common in Latvian society before 1941 prepared ground for Nazi propaganda against Jews during the Holocaust. Overall, this ethnocentric view was present in most of the new European states, and while national minority rights were instituted, nothing was done for education in tolerance and inclusion. This ethnocentric thinking showed its negative effect during the years of the next World War.